

ДЕПУТАТСЬКИЙ МАНДАТ ПАРЛАМЕНТАРІЯ УКРАЇНИ

Наукову статтю присвячено аналізу двох типів депутатського мандата — вільного та імперативного, зокрема відповідності цих двох типів мандатів принципам народного представництва. Аналізується науково-теоретичний матеріал з питань визначення недоліків і переваг обох типів мандата. Робиться висновок про адекватність саме імперативного типу мандата відносинам представництва та про існування на даному етапі в Україні політично структурованого квазіімперативного мандата. Висувається пропозиція пошуку теоретичної доктрини так званого змішаного мандата, який би відповідав сучасному щаблю державного та політичного розвитку України.

Ключові слова: тип депутатського мандата, вільний мандат, імперативний мандат, квазіімперативний мандат, відкликання депутата.

Питання про характер зв'язку та взаємовідносин представників народу з їх виборцями є одним з основоположних питань реалізації представницької функції народних депутатів України. Характер взаємовідносин і зміст представницької діяльності парламентарів значною мірою залежить від мандата, що отримують народні депутати від виборців. Саме тип депутатського мандата, — вільний чи імперативний, — визначає політико-правовий статус депутата, оскільки кожен з типів мандата містить певний режим відповідальності депутата перед виборцями і є своєрідною формою взаємозв'язків депутата парламенту з його виборцями.

Мандат (лат. *mandatum* — наказ, доручення) — це документ, який засвідчує легітимність (законність) повноважень депутата будь-якого представницького органу, а також обсяг повноважень, прав і привілеїв депутата [1, с. 360]. Це також публічна функція, що покладається на депутата парламенту за допомогою виборів і зміст якої визначається Конституцією та законами держави [2, с. 462]. Конституційну модель депутатського мандата утворюють принципи статусу народного депутата — принцип несумісності представницького мандата, непорушність повноважень депутата, парламентська недоторканість тощо, які дістають свою нормативну фіксацію в Конституції.

У науковій літературі вже давно точиться дискусія, який тип мандата — вільний чи імперативний — є адекватніший народовладдю. Вирішенням цього питання займалися М. Амеллер, Х. Приходько, Н. Григоров, О. Радченко та інші науковці. Незважаючи на полеміку численних науковців, питання, який з цих типів мандату є сприятливішим для народного депутата України, досі залишається невирішеним. Правова невизначеність характеру депутатського мандата значною мірою ускладнює ефективне законодавче регулювання статусу народного представника.

Завданням даної статті є всебічний аналіз цих двох типів мандата й визначення того типу мандата, який потрібен народному депутатові України і найбільше відповідає сучасному етапу політичного розвитку нашої держави.

Як відомо, до прийняття Конституції України 1996 року в Україні діяв імперативний мандат, основою якого була можливість відкликання народного депутата в разі неналежного виконання покладених на нього обов'язків, а також можливість виборців давати депутатові обов'язкові до виконання накази. Інститут відкликання депутатів рад усіх рівнів проголошувався Конституцією радянської України. Ст. 7 Закону України «Про статус народного депутата» від 17 листопада 1992 р. визначала народного депутата відповідальним перед виборцями його округу і їм підзвітним [3].

1995 року було навіть прийнято Закон України «Про відкликання народного депутата», який визначав підставами для відкликання виборцями обраного ними народного депутата України: порушення ним положень Конституції та законів України; систематичне невиконання депутатських обов'язків, визначених законодавством; використання своїх повноважень в особистих корисливих цілях; систематичне порушення норм депутатської етики та моралі; невідповідність практичної діяльності депутата основним принципам і положенням його передвиборчої програми тощо. Право порушувати питання про відкликання народного депутата належало виключно виборцям відповідного виборчого округу і реалізувалося ними в порядку та формах, визначених Законом «Про відкликання народного депутата України» [4].

На нашу думку, вищенаведені підстави є доволі слушними та обґрунтованими. Немає жодного сумніву, що вони сприяють підвищенню рівня відповідальності депутатів перед їхніми виборцями, а відтак і більш виваженому та сумлінному виконанню депутатських завдань.

Імперативний мандат як складова теорії народовладдя розроблявся ще Ж. Ж. Руссо, який наголошував на необхідності та важливості імперативного мандата. Ми підтримуємо думку Руссо щодо твердження, що депутати народу не є і не можуть бути його представниками, вони лише його уповноважені, оскільки суверенітет (воля народу) неподільний і не може бути представлений [5, с. 222].

Багато авторів за радянських часів було завзятими прихильниками імперативності депутатського мандату і відповідно обстоювали свої погляди на сторінках наукової літератури. Серед них — С. С. Сартаєв, Л. А. Григорян, А. А. Безуглов, С. А. Солдатов, Е. И. Колюшин та ін.

Зокрема, М. Амеллер визначає, що повним змістом поняття «мандат» є те, що депутат зобов'язаний під загрозою втрати свого місця у парламенті виконувати мандат, наданий йому виборцями. Це імперативний мандат. В інших випадках, коли для членів парламенту не існує таких обмежень, поняття «мандат» не відповідає дійсному становищу речей, тому що депутати парламенту не пов'язані будь-якими юридичними обов'язками по відношенню до своїх виборців. Вони вважаються представниками всієї нації, але їх незалежність має своє вираження у відсутності будь-якої процедури відкликання, і мандат не має імперативного характеру [6, с. 105—106]. Ми цілком згодні з автором у тому, що імперативність більше відповідає поняттю мандата як такого, бо представляти можна не сам суверенітет, а лише владу. Виходячи з того, що народ, обираючи депутатів, не переносить на них свого суверенітету і не делегує свою суверенну владу, а лише обирає представників, він повинен мати право на відкликання представника, якщо такий представник не відповідає його вимогам. Відтак, на нашу думку, імперативний мандат більше відповідає принципам народного представництва.

Державознавець О. Ф. Фрицький взагалі вважає, що народ повинен мати право вирішувати питання про усунення від влади як Президента України, так і представників усіх трьох гілок влади [7, с. 187]. На нашу думку, це занадто, але щодо імперативного мандата народного депутата, то, безсумнівно, ця пропозиція обґрунтована і зважена.

Якщо імперативний мандат передбачає наявність фактичних правовідносин між обраним і виборцем, то вільний мандат найбільше виражає тільки політичні відносини між вказаними суб'єктами. У зв'язку з цим слід розрізняти два аспекти взаємовідносин між народними депутатами та громадянами: політичний та пра-

вовий. У політичному аспекті народний депутат є представником усього народу взагалі і, зокрема, тих його суспільних груп, до яких він належить. Народний депутат здійснюючи представництво тієї чи іншої партії чи організації, представляє суспільні групи, тому що неорганізовані спільноти мають можливість формувати свою волю і виразити її лише через створені ними політичні організації [8, с. 152].

Проте, деякі автори висловлюють негативне ставлення до імперативного мандата. Так, Х. В. Приходько вважає, що народні депутати як особи, обрані народом для представництва його інтересів у парламенті, мають бути вільними і незалежними, мати можливість діяти згідно із своїми переконаннями та совістю. Надання можливості виборцям оцінювати професійну діяльність їхніх обранців у формі закріплення імперативного мандата депутата є недоцільним, оскільки більшість виборців не має достатнього рівня компетентності для такої оцінки. Виборці мають право лише висловлювати свою довіру чи недовіру народним депутатам на виборах [8, с. 150—151]. На нашу думку, така позиція дещо звужує права виборців з огляду на те, що український народ є і в будь-якому випадку (навіть після виборів) залишається носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в державі. До того ж, депутати за існування імперативного мандату наділяються досить широким колом прав і гарантій, і ніхто не заважає їм діяти згідно зі своїми переконаннями та совістю. Навпаки, нині склалася ситуація, коли народні депутати наділені безмежними гарантіями і правами та зовсім не наділені обов'язками по відношенню до виборців, за невиконання яких передбачена відповідальність. Можливо, саме через це чимало з них займається бізнесом та іншими справами під прикриттям вільного депутатського мандата і депутатської недоторканності.

В. С. Дев'яткін вважає, що не повинно бути відкликання депутатів, тому що це призводитиме до постійних спроб перегляду результатів виборів. У відповідь можна нагадати приклад з практики Радянської України, коли за існування інституту відкликання народних депутатів жоден з них не був підданий такому покаранню.

М. В. Баглай дійшов висновку, що з моменту, коли кандидат у депутати є обраним депутатом законодавчого (представницького) органу, його статус, із погляду відповідальності за слова та дії, докорінно змінюється. Відповідальність перед виборцями змінюється відповідальністю перед народом (тобто і тією часткою виборців, які голосували проти даного депутата чи взагалі не брали

участь у голосуванні). У результаті цього мандат депутата не може мати імперативного характеру, тобто бути підлеглим волі та оцінкам виборців, які його обрали, їхнім наказам і передвиборним обіцянкам кандидата [9, с. 26]. Ми згодні, що в разі надання кандидатові в депутати представницького депутатського мандату його відповідальність перед виборцями змінюється відповідальністю перед народом, але погано, що ця відповідальність є абстрактною та суто формальною, бо народ ніяк не може вплинути на депутата, якщо той не виправдав його довір'я.

Щодо світової практики, то в даний час імперативний мандат існує у Китаї та Республіці Кубі. Серед постсоціалістичних держав колишній радянський принцип імперативного мандата майже в повному обсязі зберігся в Киргизькій Республіці. Водночас в Італії, ФРН, Японії та деяких інших країнах імперативний мандат забороняється конституцією.

З прийняттям Конституції України 1996 року положення імперативного мандата почали суперечити її нормам, зокрема ст. 81 дає вичерпний перелік підстав, з приводу яких повноваження народного депутата України припиняються достроково. Серед таких підстав відкликання депутата виборцями не передбачено. Отже, Конституція вніможливила застосування раніше прийнятого Закону України «Про відкликання народного депутата України», чинність якого була остаточно скасована лише 22 березня 2001 р. Законом України № 2328-III.

Так, Конституцією України у 1996 році фактично було запроваджено вільний мандат народного депутата України, хоч у самій Конституції немає норми, в якій би безпосередньо говорилося про вільний мандат депутата. Вільність депутатського мандата впливає також із положень Закону «Про статус народного депутата України», в якому жодної відповідальності перед виборцями, а також можливості відкликання народного депутата не передбачено.

Щодо концепції вільного депутатського мандата, то її досліджувало чимало закордонних учених. М. Прело розробив перелік основних положень, характерних для вільного депутатського мандата: мандат є загальним (тобто хоча депутати і можуть обиратися по виборчих округах, вони представляють усю націю); мандат не імперативний, а факультативний (користування ними здійснення вільне від примусу, депутат не зобов'язаний робити щось конкретне, зокрема брати участь у парламентських засіданнях, не зобов'язаний враховувати думку своїх виборців); мандат не підлягає відкликанню; мандат під час користування ним не потребує

схвалення дій мандатарія (презумпція відповідності волі депутатів волі народу не підлягає запереченню) [10, с. 437]. Особливо велику незгоду викликає положення Прело про те, що народний депутат не зобов'язаний робити чогось конкретного і брати участь у парламентських засіданнях, адже, на нашу думку, саме для конкретних дій — виконання передвиборної програми своєї партії та представлення інтересів виборців на парламентських засіданнях і обирається представник народу у Верховній Раді України — народний депутат. У цьому один із суттєвих недоліків вільного мандата.

А. Малько та В. Синюков вважають, що скасування права відкликання підвищує відповідальність депутата у виборі певної позиції, а виходить, зробить його більше вільним. Така міра підвищить відповідальність і самих виборців, які знатимуть, що вибирають на п'ять років, й це змусить їх ретельніше робити свій вибір [11, с. 54]. Ми категорично не згодні з таким підходом. На нашу думку, депутати й без того мають досить широке коло прав і гарантій для бесперешкодного виконання своїх обов'язків порівняно з відсутністю будь-якої їх відповідальності, і робити їх «ще «більше вільними» немає потреби. Навпаки, потрібно вдосконалювати законодавство в бік урівноваження депутатських прав та обов'язків. Щодо виборців, то вільний мандат аж ніяк не сприяє підвищенню їхньої відповідальності, бо у будь-якому разі електорат намагається зробити правильний на його думку вибір і не може бути впевненим у тому, як поводитиме себе кандидат у депутати після його обрання і чи виконуватиме він свою передвиборну програму.

На сьогодні вільний депутатський мандат відображений у конституціях Італії (ст. 67 Конституції 1947), Німеччини (абз. 1 ст. 38 Основного Закону 1949 р.), Франції (ч. 1 ст. 27 Конституції 1958 р.) та деяких інших демократичних країн.

Звичайно, вільний мандат чудово відповідає вимогам демократії, але в такому разі виборці не мають можливості відкликати нечесних, некомпетентних, неактивних, безвідповідальних посадовців, не кажучи вже про хабарників та корупціонерів. Це ще один із суттєвих недоліків вільного мандата. На жаль, з прийняттям Конституції України у 1996 році після надання народному депутатові вільного мандата всілякі порушення законодавства з боку народних обранців стали траплятися дедалі частіше.

«Ця безконтрольність з боку виборців, значні фінансові можливості й широкі можливості проолігархічних парламентарів впливати на політичні та правові процеси в Україні сприятимуть

утвердженню корумпованості органів державної влади та становленню олігархії в нашій державі», — констатує Н. Г. Григоруk [12, с. 403]. Ми цілком згодні з даним автором. Для повного підтвердження цієї тези слід лише згадати вибори Президента України 2004 року, коли фактично відбувалася боротьба проолігархічних кланів за найвищу посаду в державі з брутальним використанням незаконних фінансів і махінацій. Можна спостерігати оприлюднення та обговорення в ЗМІ всіляких випадків зловживання посадовим становищем народними депутатами та корупції в органах державної влади, що останнім часом трапляється дедалі частіше.

Хоча прихильники вільного мандата твердять, що відсутність імперативного мандата в депутатів зовсім не означає, що між ними та безпосередніми виборцями не існує прямого зв'язку, і робота з виборцями забирає багато часу в парламентарів [13, с. 45], але на практиці це не так, і депутати дедалі менше й менше часу приділяють роботі з виборцями. Наприклад, лише третина запитів депутата Н. М. Вітренко стосувалася її виборців [14]. Так, не завжди депутати керуються інтересами виборців, здійснюючи свою діяльність у парламенті. А між тим, згідно зі ст. 7 Закону «Про статус народного депутата України», депутат ВР повинен постійно підтримувати зв'язки з виборцями у встановленому законом порядку. Також народні депутати зобов'язані вивчати громадську думку, потреби та запити населення, а в разі необхідності повідомляти про них Верховній Раді України та її органам, вносити пропозиції та вживати в межах своїх повноважень заходів щодо їх урахування в роботі органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій. Формою контролю електорату за діяльністю народного депутата України є його звіт перед виборцями (ст. 25 Закону України «Про статус народного депутата України») [3]. Але відповідальність за порушення чи невиконання цих норм закону теж не встановлена, також не є секретом, що часто-густо вищезгадані норми законодавства просто ігноруються народними депутатами.

Отже, норми закону, які зобов'язують депутатів підтримувати зв'язки з виборцями, насправді є декларативними, тож чимало депутатів їх не виконує. Наслідком такої ситуації є те, що виборці після проведення виборів фактично залишаються осторонь діяльності парламентарів. Так, більшість киян навіть не пам'ятає прізвищ депутатів, які представляють їхні інтереси в органах влади. Про це свідчать дані опитування, проведеного соціологічною службою «Уніан». Прізвище депутата Верховної Ради, який

представляє інтереси киян, знають 17,6 % опитуваних, 53,1 % — відповіли, що не знають, 26,1 % — «точно не пам'ятаю» [15, с. 8].

Тож, на нашу думку, є очевидним, що правові механізми, які дають змогу вимагати від народного обранця реальних дій, виконання своєї програми, обстоювання законних інтересів виборця, потребують негайного вдосконалення. Маючи досить широкі повноваження, народні депутати не несуть відповідальності перед громадою. Натомість парламентарі мусять виконувати певні обов'язки щодо своїх виборців, що повною мірою дозволяє забезпечити саме імперативний тип мандату, безперечною і найголовнішою перевагою якого є визначення відповідальності народного депутата перед українським народом.

Як правильно зазначає Х. В. Приходько, реалізація депутатами представницької діяльності парламентаря у формах зустрічей з виборцями на їхніх зборах, особистих прийомів виборців, розгляду пропозицій, заяв та скарг громадян, а також інформуванні громадян являє собою одну зі стадій реалізації представницької функції Верховної Ради України депутатами [8, с. 156—157]. Саме завдяки спілкуванню з виборцями депутати дізнаються про погляди та потреби громадськості та інтегрують їх до Верховної Ради України. Про якість роботи державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, про громадську думку з будь-якого питання та багато іншого депутат дізнається під час прийому громадян та з їх звернень. Саме тому вивчення громадської думки, потреб і запитів громадян, ведення регулярного прийому виборців, розгляд їх пропозицій, заяв і скарг є обов'язками народного депутата.

З огляду на проведений аналіз бачається конче необхідним нормативне закріплення відповідальності народного депутата України за невиконання або порушення норм щодо співпраці з виборцями.

На потребі підвищення відповідальності народних депутатів України перед народом та забезпечення через Верховну Раду постійних зв'язків між народом і державою наголошує і В. Ф. Опришко [16, с. 145]. На жаль, нині це питання залишається відкритим, оскільки виборці не тільки не можуть впливати на своїх обранців, а й не мають належної інформації про їхню діяльність і лише пасивно спостерігають за роботою парламенту в цілому, не маючи змоги активно впливати на неї.

Для глибшого розуміння сенсу відкликання депутата, проаналізуємо його сутність. За процедурою відкликання народного де-

путата передбачається голосування виборців, які обирали того, кого відкликають. Така процедура відрізняється від випадків дострокового припинення повноважень депутата, яке здійснюється за рішенням представницького органу, а не виборців. Процедура відкликання народного депутата фактично є зворотною по відношенню до процедури виборів до представницьких органів. Ініціатори цих двох процесів також різні. Якщо дострокове припинення повноважень депутата в більшості випадків відбувається за ініціативою парламенту, то відкликання зазвичай відбувається з ініціативи частини відповідних виборців, так би мовити, за народною ініціативою. Можна зробити висновок, що відкликання народного депутата як прояв безпосередньої демократії фактично є однією з її форм. Якщо підстави для дострокового припинення депутатських повноважень визначаються в Конституції, то підстави для відкликання народного депутата — найчастіше у виборчому законодавстві.

У деяких розвинутих країнах передбачено не лише відкликання членів представницьких органів влади, а й за рішенням референдуму дострокове припинення повноважень виборних посадових осіб, які функціонують на рівні адміністративно-територіальних одиниць або на рівні суб'єктів федерації (США). Іноді результатом проведення референдуму може бути навіть дострокове припинення повноважень президента. В Ісландії такий референдум проводиться за рішенням парламенту, в Австрії — на вимогу федеральних зборів. За будь-яких умов між відкликанням і відповідним референдумом є відмінність: голосування виборців щодо відкликання відбувається в межах конкретного виборчого округу, а голосування на референдумі про дострокове припинення повноважень — у межах адміністративно-територіальної одиниці або всієї держави [17, с. 27].

На думку деяких дослідників, доцільно внести до розділу IV Конституції України окрему статтю, в якій зазначатиметься, що в разі порушення народним депутатом Конституції України, невиконання чи неналежного виконання ним обов'язків, зловживання владою, підозри про скоєння злочину він може бути позбавлений Верховною Радою України мандата в порядку імпичменту. Пропонується суб'єктами такого права, крім виборців, вважати Голову Верховної Ради України, народних депутатів у кількості не менше $\frac{1}{4}$ конституційного складу Верховної Ради, Голову Верховного Суду України [18, с. 152—155]. На наш погляд, така постановка питання не зовсім правильна, оскільки народний депутат України отримує мандат від своїх виборців, тому саме вони, а не

Верховна Рада, можуть позбавити його мандата. Правильним є погляд на це питання В. Ф. Опришка, який пише, що правом дострокового відкликання народного депутата України повинні володіти виборці [19, с. 3]. Ми поділяємо також думку О. М. Мудрої, яка зазначає, що необхідно надати виборцям право контролю за діяльністю народних депутатів через позбавлення їх депутатського мандату. Це надавало б виборцям упевненості у своїх обраннях, а депутатів — спонукало б відповідально ставитися до своїх дій та чітко дотримуватися норм законів [20, с. 88].

З вищенаведеного можна зробити висновки, що різний характер мандата передбачає різний обсяг представництва. За умови закріпленні імперативного депутата представництво інтересів громадян здійснюється мандатом на рівні виборчого округу, тому що саме виборці конкретного виборчого округу мають право відкликати їхнього обранця, а за закріплення вільного мандата представництво здійснюється на рівні нації — всього народу, тому що в даному разі парламентар не залежить від конкретних виборців, а відтак представляє весь український народ. За умови існування вільного мандата, народний депутат у своїй діяльності не пов'язаний з волею виборців, хоч водночас він є представником усього народу. Конституційно-правова відповідальність депутатів має свій прояв тільки в можливості громадян не обрати його на новий термін до парламенту.

Проаналізувавши характеристики типів депутатського мандата, можна зробити висновок, що імперативний мандат є адекватнішим відноsinам представництва, а також народовладддю та демократії. Саме цей вид мандата повною мірою відповідає концепції народного представництва та забезпечує продуктивну співпрацю депутата і виборця. Імперативний мандат дозволяє народному депутатові об'єктивно виконувати покладені на нього обов'язки представництва народу. Тим більше, що закордонний і український досвід свідчить про безперечну ефективність даного типу мандата.

Тож, на нашу думку, за умови поновлення мажоритарно-пропорційної системи виборів народних депутатів України було б доцільно повернутися знову до імперативного мандату народного депутата України, доповнивши ст. 81 Конституції можливістю дострокового відкликання депутата виборцями його округу.

Але нині народні депутати України обираються за пропорційною виборчою системою в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій і блоків, що унеможливило втілен-

ня в життя вищевказаної пропозиції. Так, відкликання народного депутата виборцями за існування пропорційної виборчої системи ускладнюється тим, що голосування на виборах відбувається не за конкретного кандидата, а за виборчий список партії і не в межах одномандатних виборчих округах, а в масштабі всієї держави.

З огляду на все вищенаведене, надзвичайно важливим, на нашу думку, є пошук доктрини так званого змішаного депутатського мандата, який би поєднав позитивні риси імперативного та вільного типів мандата і співвідносився б з чинною виборчою системою. Вказана необхідність поглиблюється тим, що реальна модель депутатського мандата, як правило, має характеристики вільного та імперативного мандатів у тому чи іншому співвідношенні. Отже, пошук оптимальної моделі представницького мандата полягає в тому, щоб об'єднати прогресивні досягнення вільного мандата з перевагами імперативного. Україна як держава, що має свої специфічні особливості в державному та політичному розвитку, повинна обрати свій індивідуальний тип депутатського мандата, який найбільше сприятиме реаліям сучасності і відповідатиме рівню її державного та політичного розвитку.

На підтримку даного положення О. Дніпров зазначає, що змішана модель депутатського мандата теоретично дозволить парламентаріям діяти в інтересах усього суспільства, не піддаючись тиску ззовні, вести свою діяльність незалежно та відповідально. Мандат, вироблений в умовах реальної багатопартійності, політико-ідеологічної розмаїтості, мандат, що забезпечує повною мірою права та свободи людини, — це вибір, що вже зробила сучасна демократична Європа і який має бути зроблений Україною [21].

У цьому контексті позитивним кроком до звуження вільного мандата можна вважати норму про дострокове припинення повноважень члена парламенту в разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії, до складу фракції цієї політичної партії або виходу народного депутата зі складу такої фракції, яка була запроваджена Законом «Про внесення змін до Конституції України» [22]. Прийняття цієї норми стало логічним завершенням зміни виборчої системи в Україні зі змішаної на пропорційну.

Деякі науковці вважають дану норму обмеженням вільного статусу члена парламенту і не чим іншим, як запровадженням імперативного мандата народного депутата України [23, с. 77].

Проте, на наш погляд, ця норма певною мірою закріплює імперативність мандата але він не є імперативним у класичному вигляді. Правильніше було б назвати його квазі-імперативним, адже це політично структурований мандат, який нерозривно пов'язаний з пропорційною виборчою системою, що існує в Україні, такий мандат передбачає складання жорстких списків кандидатів у депутати тієї чи тієї партії, обрання певної політичної платформи та обов'язок її реалізації народним депутатом після виборів. Отже, вищевказана норма визначає тільки політичну відповідальність народного депутата України, хоча, на нашу думку, він має бути відповідальним насамперед перед Українським народом, який його обрав. Тож очевидно є необхідність створення механізмів, які б дозволили здійснювати контроль українським народом за діяльністю депутата. Виходячи з потреби вдосконалення законодавства щодо врівноваження депутатських прав та обов'язків, ми вважаємо за необхідне нормативно закріпити відповідальність народного депутата України за невиконання чи порушення визначених у законодавстві норм про зв'язки народних депутатів з виборцями.

Доцільно було б також обмежити обсяг депутатської недоторканності та додати до ст. 81 Конституції України ще одну підставу припинення повноважень депутата в разі відсутності його без поважних причин на 20 пленарних засіданнях Верховної Ради України протягом календарного року (за винятком збільшення кількості засідань до ста), яка була внесена у кілька депутатських законопроектів про зміни та доповнення до Конституції України. Це розв'язало б проблему відсутності народних депутатів на парламентських засіданнях.

Запропоновані заходи, на нашу думку, вдосконалять квазі-імперативну модель представницького мандату в Україні.

Безумовно, запропонований підхід не може претендувати на абсолютну слухність і вичерпність, а тому вочевидь потрібні подальші наукові дослідження в цьому напрямі з метою визначення оптимального типу мандата, який би об'єднав прогресивні досягнення вільного мандата з перевагами імперативного, що відповідатиме рівню державного та політичного розвитку держави. Ця так звана змішана модель представницького мандату сприятиме підвищенню рівня відповідальності народних депутатів перед виборцями та недопущенню зловживань посадовим становищем і порушень законодавства, а також урівноважить сукупність прав, обов'язків та відповідальності народного депутата України.

Література

1. Конституційне право України / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. — К.: Ін Юре, 2002, — 544 с.
2. *Кравченко В. В.* Конституційне право України: Навч. посіб. // Друге вид., доповнене. — К.: Атіка, 2002. — 480 с.
3. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3.
4. Закон України «Про відкликання народного депутата України» // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 41. — Ст. 299.
5. *Руссо Ж. Ж.* Трактаты. — М.: Наука, 1969.
6. *Амеллер М.* Парламенты. — М.: Прогресс, 1967. — 512 с.
7. *Фрицький О. Ф.* Проблеми конституційної відповідальності в Конституції України // Державно-правова реформа в Україні: Мат. наук-практ. конф., 1997. — К.: Інститут законодавства ВРУ, 1997. — С. 185—187.
8. *Приходько Х. В.* Представницька функція Верховної Ради — парламенту України: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.02. — К., 2004. — 199 с.
9. *Пылин В. В.* Императивный или свободный мандат адекватен народовластию? // Право и политика. — 2001. — № 8. — С. 26—32.
10. *Прело М.* Конституционное право Франции. — М., 1957. — 671 с.
11. *Малько А., Синюков В.* Право відкликання, або імперативний мандат // Народний депутат. — 1992. — № 8.
12. *Григорук Н. Г.* Принцип несумісності представницького мандата народного депутата України // Парламентаризм в Україні: теорія та практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 26 червня 2001р. — К., 2001. — С. 399—403.
13. *Шаповал В.* Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. — К., 1995. — 136 с.
14. *Корицкая Л.* Между молотом и наковальней // Газета «Новости Ньюс». — 1997. — 24—31 октября.
15. Дві третини киян не пам'ятають, хто представляє їхні інтереси // Юридичний журнал. — 2005. — № 3.
16. *Опришко В. Ф.* Конституційні основи розвитку законодавства України. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2001. — 212 с.
17. *Шаповал В.* Конституційні механізми реалізації народного суверенітету // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 4. — С. 12—27.
18. *Майданник О. В., Майданник О. О.* Деякі проблеми правової відповідальності народного депутата України // Державно-правова реформа в Україні: матеріали науково-практичної конференції. — К., 1997. — С. 152—155.

19. *Опришко В. Ф.* Про зміни до Конституції, або Навколо «конституційного перевороту» // Голос України. — 1997. — 28 серп. — С. 3.

20. *Мудра О. М.* Конституційний статус суб'єктів законодавчої ініціативи: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. — К., 2003. — 185 с.

21. *Дніпров О.* Чи потрібен Україні імперативний мандат народного депутата?: <http://tomenko.kiev.ua/cgi/redirect.cgi?url/pc07-2003-03.html>

22. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-15 в редакції від 08.12.2004 // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

23. *Коліушко І., Тимошук В.* Чи потрібні зміни до Конституції? // Юридичний журнал. — 2005. — № 3 (33). — С. 74—81.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2008.

С. І. Юшина, канд. юрид. наук,
зав. кафедри підприємницького права
Київського університету права НАН України

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

В статті розглянуто питання визначеності принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі в законодавстві України та викладено пропозиції щодо удосконалення існуючої нормативно-правової бази в цій сфері.

Ключові слова: принципи, принципи державного регулювання зовнішньої торгівлі, принципи зовнішньоекономічної діяльності, принципи оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, принципи митного регулювання, принципи валютного регулювання

Вступ Української держави до Світової організації торгівлі поставив на якісно новий рівень питання меж втручання держави у зовнішньоторговельну діяльність. Враховуючи те, що такі межі встановлюються, насамперед, відповідно до визначених принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі, за мету у цій статті поставлено окреслити коло принципів державного регулювання зовнішньої торгівлі та проаналізувати їх законодавче закріплення.

Проблемам, пов'язаним зі вступом України до Світової організації торгівлі, присвячена значна кількість публікацій. Проте пи-